

ISSN2464-0344

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

Mari Jože Osredkar

VLOGA PROF. LAMBERTA EHRLICHA

PRI USTANOVITVI DRUŽBE ZA ŠIRJENJE VERE NA SLOVENSКИH TLEH

Jurij Perovšek

EHRLICH IN UVELJAVLJANJE SLOVENCEV KOT NARODA V EVROPI

Nik Trontelj

EHRLICOVA RELIGIOLOŠKA OBRAVNAVA SVETOVNIH VERSTEV

Sonia Vaupot

LOKALIZACIJA, TRANSKREACIJA IN TRŽENJE

Helena Janežič

EHRLICH IN ZAVEST SLOVENSKE DRŽAVNOSTI

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut
Faculty of Law and Business Studies, Catholic Institute

LETNIK 8 • 2023 • ŠTEVILKA 1

Res novae

Res novae: revija za celovito znanost

Izdajatelj in založnik:

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut

Naslov uredništva:

Res novae, Krekov trg 1, 1000 Ljubljana

Odgovorni urednik:

Andrej Naglič

Glavni urednik:

Mitja Steinbacher

Spletni naslov:

<http://www.katoliski-institut.si/sl/raziskovanje/res-novae>

E-pošta:

mitja.steinbacher@kat-inst.si

Uredniški odbor:

Matic Batič (Študijski center za narodno spravo, Ljubljana, Slovenija), Philip Booth (Institute of Economic Affairs, London, Velika Britanija), Mihai Dragnea (Universitetet i Sørøst-Norge, USN Handelshøgskolen, Vestfold, Norveška), Andres Fink (Pontificia Universidad Católica Argentina, Facultad de Ciencias Sociales, Buenos Aires, Argentina), Aleksandra Kostić Tmušić (Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Srbija/Kosovo), Simon Malmenvall (Univerza v Ljubljani, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, Slovenija), Aleksej Martinjuk (Respublikanski inštitut višje šole, Minsk, Belorusija), José Ignacio Murillo (Universidad de Navarra, Instituto Cultura y Sociedad, Pamplona, Španija), Dorina Onica (Institutul Național Al Patrimoniului, Bukarešta, Romunija), Anton Stres (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija), Zoran Vaupot (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija).

Leto izida: 2023

Tisk:

Itagraf d. o. o., Ljubljana

Oblikovanje in prelom:

Breda Sturm

Naklada:

150 izvodov

Letna naročnina:

28€ (Slovenija), 40€ (Evropa), 57\$ (ostalo navadno),

66\$ (ostalo prednostno)

ISSN (tiskana verzija): 2464-0344

ISSN (elektronska verzija): 2464-0352

Res novae

*Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science*

SPIRITUS
AUTEM
VIVIFICAT

LETNIK 8 • 2023 • ŠTEVILKA 1

Vsebina

Mari Jože Osredkar

Vloga prof. Lamberta Ehrlicha
pri ustanovitvi Družbe za širjenje vere na slovenskih tleh

7

Jurij Perovšek

Ehrlich in uveljavljanje Slovencev
kot naroda v Evropi

29

Nik Trontelj

Ehrlichova religiološka obravnava svetovnih verstev

55

Sonia Vaupot

Lokalizacija, transkreacija in trženje

79

Helena Janežič

Ehrlich in zavest slovenske državnosti

103

UDK: 2:929Erlich L.
1.02 pregledni znanstveni članek

Nik Trontelj

doktor teologije, asistent
(Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede)
(Krekov trg 1, 1000 Ljubljana, Slovenija)
nik.trontelj@kat-inst.si

Ehrlichova religiološka obravnava svetovnih verstev

Izvleček: Lambert Ehrlich velja za enega od največjih poznavalcev primerjalnega veroslovja svojega časa v mednarodnem in domačem prostoru. Uvrščamo ga med pionirje pri organiziranju sistematičnega študija verstev na univerzitetni ravni v Sloveniji. Na Teološki fakulteti v Ljubljani je o nekrščanskih verstvih predaval pri predmetih: Veroslovje (Apologetika), Primerjalno veroslovje in Misiologija. Vsebina njegove obravnave svetovnih verstev se je spreminjala glede na metodologijo in cilje posameznih predmetov. Verstva je obravnaval z namenom dokazovanja vzvišenosti krščanstva v primerjavi z drugimi verstvi, zato je k študiju drugih verstev pristopal kot apologet. Prispevek predstavi Ehrlichovo obravnavo svetovnih nekrščanskih verstev na podlagi njegovih zapisov in študijskih skript, ki jih je uporabljal za svoja predavanja pri omenjenih študijskih predmetih.

Ključne besede: Lambert Ehrlich, nekrščanska verstva, religiologija, apologetika, Teološka fakulteta.

Ehrlich's Theological Discussion on World Religions

Abstract: Lambert Ehrlich is considered one of the greatest experts of comparative religious studies of his time, both locally and internationally. He was among the pioneers in organizing systematic religious studies at the university level in Slovenia. He lectured on the non-Christian religions at the Faculty of Theology in Ljubljana in the following study subjects: religious studies (apologetics), comparative religious studies, missiology. The content of his discussion of world religions changed according to the methodology and objectives of study subjects. He discussed religions with the aim of proving the superiority of Christianity in comparison with other religions, so he approached to the study of religions as an apologist. The article presents Ehrlich's discussion of world non-Christian religions based on his writings and textbooks, which he was using for his lectures in the mentioned study subjects.

Key words: Lambert Ehrlich, non-Christian religions, religion, apologetics, Faculty of Theology.

Uvod

Dr. Lambert Ehrlich (1878–1942) je bil dolgoletni predavatelj na Teološki fakulteti v Ljubljani, kjer je v obdobju 1922–42 poučeval študijske predmete s področja veroslovja ali religiologije. Temeljni predmeti, ki jih je profesor Ehrlich izvajal v svojem dvajsetletnem delovanju na naši Teološki fakulteti, so bili Apologetika (Krščansko veroslovje), Primerjalno veroslovje in Misiologija. Pri teh religioloških predmetih je obravnaval znanstvena vprašanja, ki danes sodijo na strokovno področje osnovnega bogoslovja. To je študijska snov, ki obravnava razloge za sprejem krščanske vere in predstavi pomen krščanstva v odnosu do drugih verstev, zato lahko rečemo, da ti predmeti z utemeljevanjem krščanstva v širšem kulturno-idejnem okviru polagajo teoretične temelje celotnemu teološkemu študiju.

V svojem prispevku želim predstaviti Ehrlichovo obravnavo svetovnih, nekrščanskih verstev na podlagi njegovih študijskih skript, ki jih je uporabljal za svoja predavanja pri omenjenih predmetih na Teološki fakulteti v Ljubljani. Pri utemeljevanju resničnosti krščanske vere je moral v svoji akademski razpravi nujno poseči tudi na področje študija nekrščanskih verstev. Za proučevanje verstev je bil dr. Ehrlich visoko usposobljen, saj je po koncu prve svetovne vojne v Parizu (na Sorboni) in v Oxfordu dodatno študiral primerjalno veroslovje in etnologijo ter se poglobljal v antropologijo, in tako poglobil svoje znanje iz apologetike, ki jo je med letoma 1910 in 1919 predaval v celovškem bogoslovju (Fajdiga 1942, 218). V Ljubljani je službo nastopil kot prvi predavatelj na Teološki fakulteti, ki je študentom predaval o nekrščan-

skih verstvih, saj je že od svojega prihoda na fakulteto v akademskem letu 1922/23 predaval primerjalno veroslovje, od leta 1924 pa tudi misiologijo. To je bil čas, ko cerkvene oblasti uradno še niso spodbujale študija nekrščanskih verstev, saj se krščanski svet tedaj še ni posebej zanimal za obstoj drugih religij. Te so namreč obstajale le v oddaljenosti, nanje pa so gledali kot na nepomembne stranpoti človeštva. Ehrlich je bil pred časom tudi s predavanji misiologije. Papeška konstitucija *Deus scientiarum Dominus* je šele leta 1931 na teološke fakultete uvedla misiologijo, Ehrlich pa jo je na ljubljanski Teološki fakulteti predaval že leta 1924 (Trontelj in Osredkar 2017, 372). Ehrlich je študij nekrščanskih verstev pri svojih predmetih mojstrsko povezal z osnovnim poslanstvom svojega akademskega delovanja, to je z dokazovanjem resničnosti krščanske vere, zato je hotel na primerih naukov in praks drugih religij pokazati popolnost krščanstva kot vere razodetja. Čeprav se je pri svojem znanstvenem delu ukvarjal s spoznanji apologetike, veroslovja (to je študija verstev) in misiologije, je bil v svoji osebnosti in drži vedno najprej apologet, to je zagovornik krščanstva, saj je bil glavni namen njegove teologije dokazati resničnost krščanskega nauka, ki ga posreduje Katoliška cerkev (Osredkar 2015, 118). Ehrlich je vse svoje znanje s področja primerjalnega veroslovja in misiologije uporabil za dokazovanje edino prave Kristusove vere (Dolenc 2002, 214).

V naši razpravi bomo za glavni vir uporabili študijsko gradivo, ki ga je profesor Ehrlich pripravil za svoje predmete. To so skripti za predmeta Apologetika in Primerjalno veroslovje ter zapiski za predmet Misiologija, ki jih hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL).

Obravnavna nekrščanskih verstev pri apologetiki

Temeljni vir za predstavitev Ehrlichove obravnave nekrščanskih verstev pri predmetu Apologetika je skripta *Theologia fundamentalis ali apologetica*, ki najverjetneje datira v leto 1934, saj je to najvišja letnica uporabljene literature v skripti. Profesor je v njej zbral študijsko snov za svoja predavanja pri istoimenskem predmetu, ki ga je iz veroslovja v apologetiko preimenoval v študijskem letu 1934/35. V omenjeni skripti je o verstvih spregovoril v različnih poglavjih. V skladu z obrambnimi cilji apologetike je pri verstvih izpostavil njihove pomanjkljivosti in želel pokazati, da se po svoji vrednosti ne morejo primerjati s krščanstvom, ki je edina prava vera (Osredkar 2018, 196).

V skripti omembe verstev prvič najdemo v poglavju o razodetju, kjer avtor dokazuje zgodovinsko resničnost krščanskega razodetja in dokazuje zmote drugih verskih sistemov. V tem okviru izbrane prakse nekrščanskih verstev služijo le navajanju verskih in moralnih zablod človeštva, ki ne pozna razodetja, s čimer želi profesor poudariti potrebnost krščanskega božjega razodetja za dostojanstvo človeškega bitja. V povezavi s tem navaja primere verskih zablod »primitivnih« narodov¹, verskih sistemov visokih civilizacij, kot so Grki in Rimljani, in tudi živih svetovnih verstev, kot so islam, hinduizem in budizem (Ehrlich 1934, 33). Podobno je o navadah drugih verstev pisal v poglavju o čudežih, kjer brani resničnost čudežev v Lurdu in kaže na zdravilne prakse v drugih verstvih, ki zanj nimajo lastnosti pravih čudežev, ampak jim očita vplive hipnotizma.

1 V Ehrlichovem času je bila med veroslovci pri govoru o domorodnih ljudstvih običajna uporaba pridevnika »primitiven«, s katerim so označevali njihovo prvobitnost in nižjo stopnjo civilizacijske razvitosti.

Ehrlich se je kot vrhunski veroslovec posebej zanimal za zgodovinski razvoj verstev in želel pokazati, kako se je Bog resnično razodel le v judovsko-krščanski veri, druga verstva pa so kvečjemu ohranila le spomin na prarazodetje (izraz označuje skupno zavest o božjem stvarjenju sveta, ki so ga imeli različni narodi). Ehrlich se je zavedal, da mora pri utemeljevanju krščanstva posebej predstaviti starozavezno razodetje, ki je edinstven primer božjega delovanja v zgodovini verstev. Profesor zagovarja stališče, da je monoteistična vera Hebrejcev preseгла vse tedanje verske sisteme (Ehrlich 1934, 42). Prav v izrazitem monoteizmu se vera Hebrejcev razlikuje od drugih sočasnih verstev Egipčanov, Arabcev, Kananejcev, Hetitov, Sumercev in Babiloncev, in to je za Ehrlicha tudi dokaz, da je starozavezna vera resnično razodeta, saj je Bog s posebnim razodetjem monoteizem med Izraelci poglobil in utrdil (Ehrlich 1934, 42). V apologetičnem tonu vzporeja verske sestavine Stare zaveze in drugih ljudstev, s katerimi so bili Izraelci v življenjskem stiku, ter pride do ugotovitve, da svetopisemska vera ni posnetek vere okoliških ljudstev, ampak je zaradi svojega izrednega nauka in svetosti razodeta od Boga.

Ehrlich je pri predmetu Apologetika o drugih verstvih najbolj celovito spregovoril pri primerjavi verskih izročil starih visokih ljudstev in verskih besedil v Stari zavezi. Prav natančna primerjava analogij v Svetem pismu in izbranih babilonskih epih je posebnost Ehrlichove apologetike, saj je resničnost svetopisemskega razodetja utemeljeval s pomočjo svojega bogatega poznavanja verovanj drugih verstev, kar tedaj ni bilo običajno v katoliški apologetiki. Naš teolog je skladno z ugotovitvami primerjalnega veroslovja, ki je ugotovilo veliko vzporednic med Staro zavezo in verskimi poročili drugih ljudstev, dopuščal, da med starozaveznimi zgodbami in poročili sočasnih verstev obstajajo podobnosti v zgodbah o

stvarjenju sveta (kozmogonija) in človeka, izvirnem grehu in vesoljnem potopu. Primerja tudi vsebino Mojzesovega dekaloga in Hamurabijevega zakonika. Primerjave analogij v verskih besedilih ga vodijo k prepričanju, da analogije v poročilih ne morejo ogroziti izvirnosti verskega sistema Stare zaveze, ki po svoji monoteistični vsebini presega vsa druga verska izročila (Osredkar 2015, 125). Vsebinske podobnosti v različnih poročilih pripiše skupnemu spominu na prarazodetje, ne medsebojnemu posnemanju.

Pri obravnavi analogij v poročilih o nastanku sveta in stvarjenju človeka primerja politeistično izročilo babilonskega epa *Enuma Eliš* in svetopisemsko poročilo o stvarjenju vesolja in človeštva. Dopušča, da je Mojzes pri svojem opisu izoblikovanja zemlje privzel nekatere podobe iz omenjenega epa, a imajo svetopisemska besedila vedno dosledno ureničen monoteizem (Ehrlich 1934, 44). Glede stvarjenja človeka predstavi verske ideje iz omenjenega babilonskega epa in sumerskih virov, ki pravijo, da bogovi ustvarjajo človeka. Analogija s svetopisemskim izročilom je v zavesti, da človek prihaja iz božjih rok in da je ustvarjen po božji podobi. Ehrlich odločno pove, da to ne pomeni bibličnega prevzemanja babilonskih mitov, saj poročila o stvarjenju človeka niso babilonska posebnost, ampak jih poznajo tudi nomadska plemena srednje Azije, matriarhalne kulture plemena Kulin v jugovzhodni Avstraliji, ljudstva na Novih Hebridih v Oceaniji in na indonezijskem otoku Nias ter tudi iranska in slovanska plemena. Ehrlich na tem mestu kaže tudi svoje poznavanje prvobitnih narodov in njihovih verovanj, ki se jim je posebej posvetil zlasti med študijem v Oxfordu. Vse to je Ehrlichov dokaz, da analogna izročila izvirajo iz najstarejših časov, ko kulture še niso bile diferencirane, s čimer misli na prarazodetje ob stvarjenju (Ehrlich 1934, 44).

Tretja analogija se nanaša na vprašanje izvirnega greha. Ehrlich primerja babilonski mit o Adapi in Ep o Gilgamešu, ki sta podobna svetopisemskemu poročilu o raju in izvirnem grehu v motivih rajskega vrta in kače, vendar se zgodbe toliko razlikujejo, da Ehrlich v monoteističnih osnovah in vsebinskih razlikah med poročili v svetopisemski zgodbi prepozna njeno izvornost (Ehrlich 1934, 45). Analogije v poročilih so očitne tudi v pripovedih o vesoljnem potopu. Avtor omeni veliko število poročil o tem dogodku pri različnih narodih, nato pa predstavi odlomek o potopu iz Epa o Gilgamešu, ki govori o odločitvi nekaterih bogov za veliki potop in uničenje človeštva. Ehrlich z vsebinsko primerjavo s svetopisemskim besedilom ugotovi, da so analogije očitne, a so bistvene razlike. V Svetem pismu velja monoteizem, v epu pa politeizem, saj je v prvem vesoljni potop kazen za človeški greh, v drugem pa samovoljna odločitev bogov. Dopušča možnost skupnega vira obema poročiloma, ki je lahko nastal po dejanskem potopu v zgodovini (Ehrlich 1934, 45). Nazadnje sledi še primerjava Mojzesove zakonodaje in zakonika babilonskega kralja Hamurabija. Za Ehrlicha je starost Hamurabijevega zakonika dokaz za starost Mojzesovega dekaloga, s čimer zavrača pomisleke o časovnem nastanku dekaloga, ki da ni mogel nastati v času Mojzesa. Čeprav je med obema zakonikoma nekaj podobnosti, Ehrlich našteje njune razlike, ki so: Hamurabijev zakonik ureja rodbinsko, zakonsko in trgovinsko pravo, Mojzesov dekalog vsebuje verske in moralne vsebine; Hamurabijev zakonik ne pozna verskih in moralnih predpisov ter zagovarja načelo »oko za oko«, Mojzes pa zapoveduje ljubezen do Boga in bližnjega, prepoveduje grešna poželenja, omejuje bogatenje, ščiti sužnje in podeli vsem predpisom božji pečat (Ehrlich 1934, 45).

Vidimo, da so omembe nekrščanskih verstev pri predmetu Apologetika v službi zagovora krščanstva. Ehrlich želi s primeri drugih verstev obraniti svetopisemsko razodetje in krščanske resnice, ki jo posreduje Katoliška cerkev. Svoje veroslovno znanje je uporabil predvsem za apologetične cilje dokazovanja vzvišenosti krščanstva (Dolenc 2002, 212).

Obraznava nekrščanskih verstev pri primerjalnem veroslovju

Ehrlich se je študiju verstev bolj obširno posvetil pri predmetu Primerjalno veroslovje, ki ga je v celoti namenil obravnavi svetovnih verstev. Če je pri apologetiki druga verstva omenjal le za ponazoritev njihovih zmot in dokazovanje verskih resnic krščanstva, je bila samostojna obravnava svetovnih verstev pri primerjalnem veroslovju v središču njegovega zanimanja. Pri tem predmetu je temeljito obdelal zgodovino in teologijo nekrščanskih verstev, zato Ehrlicha upravičeno uvrščamo med pionirje sistematičnega študija verstev na univerzitetni ravni pri nas (Juhant 2022, 26. Treba pa se je zavedati, da je njegova obravnava verstev tudi pri tem predmetu v osnovi apologetična, saj verstva primerja s krščanstvom in želi pokazati, da je krščanstvo najboljša in najvišja vera. Slovenskemu teologu današnjega časa, ki se je med študijem na Teološki fakulteti v Ljubljani oblikoval v duhu medverskega dialoga in spoštovanja drugih verstev ter sodelovanja z njimi, se lahko zdi Ehrlichov pristop k študiju verstev s primerjalnega vidika nenavaden, za Ehrlichov čas pa je takšna drža med katoliškimi teologi značilna. Treba je vedeti, da je šele drugi vatikanski cerkveni zbor (1962–1965) v katoliško teologijo uvedel načela pozitivnega vrednotenja drugih religij (Osredkar 2012, 552).

Ehrlich je pri predmetu Primerjalno veroslovje, ki ga je v študijskem letu 1935/36 preimenoval v Primerjalno zgodovino verstev, v študijskem letu 1936/37 pa v Zgodovino verstev, obravnaval verska izročila starih visokih ljudstev in živih nekrščanskih verstev. Iz povzetka vsebine predmeta, ki ga je sestavil predavatelj, vidimo, da je pri zgodovini verstev poleg splošnih veroslovnih vprašanj o filozofiji religije in verskem pojavu obravnaval verske značilnosti prvobitnih (Ehrlich: primitivnih) narodov v Afriki, Avstraliji in Ameriki, nato pa zgodovino in nauk verstev »starega veka« (verstva Sumercev in Babiloncev, Egipčanov, Perzijcev, Grkov, Rimljanov, Keltov in Slovanov) in »novega veka« (živi verstvi islam in budizem, poleg tega še brahmanizem² in konfucianizem). Navedena verstva je obravnaval opisno (hierografsko) in primerjalno (hierosofsko), pri čemer je verske vsebine primerjal z razodeto vero krščanstva (NŠAL, Razvrstitev predavanj iz zgodovine verstev, 1939). Cilj Ehrlichovega primerjalnega veroslovja je bil pokazati, da se nobeno verstvo ne more primerjati s krščanstvom, ki je edina prava vera (Osredkar 2018, 196).

Natančnejši vpogled v študijsko vsebino primerjalnega veroslovja dobimo s pomočjo skripte za predmet Primerjalno veroslovje, ki verjetno sega na začetek tridesetih let. Skripto, ki sicer ni podpisana, a nedvomno pripada Lambertu Ehrlichu, hrani knjižnica Teološke fakultete na oddelku v Mariboru. V skripti na 65 straneh natančno obravnava verstva Sumercev, Egipčanov, Perzijcev in Grkov. Navedena verstva starih civilizacij v širšem obsegu predstavi zgodovinopisno in religiološko, nato pa jih osvetli tudi v primerjalni perspektivi, ko posamezno verstvo v krajših razdelkih primerja z vero Hebrejcev (Ehrlich: judovska religija) in svetopisemskim raz-

2 Hinduizem.

odetjem ter izpostavi zlasti razlike v verskem nauku, morali, čaščenju ipd. Posamezna verstva tudi ovrednoti in ugotovi, da judovska vera, ki je bila v času pred krščanstvom najbolj vzvišen verski sistem (Ehrlich 1930³, 22), in zatem seveda krščanstvo presegata verske ideje starodavnih visokokulturnih narodov, ker se sklicujeta na razodetje, izražata dosledni monoteizem in imata razumsko utemeljen sistem verskih resnic. Moralnega sistema zapovedi, ki izhajajo iz Mojzesovega dekalogu in pozneje iz Kristusovega nauka, verskih skrivnosti o učlovečenju Božjega Sina in njegovem odrešenju človeka, ni mogoče najti v verstvih starega veka (Ehrlich 1930, 23).

Ehrlich je pri študiju starodavnih verstev pozoren na pomembne religiološke sestavine posameznih verstev. Zaustavi se pri njihovem verskem nauku, mitih, bogoslužju in običajih. Omenjene vidike predstavi opisno. Kot že omenjeno, je bil Ehrlich z dušo in srcem apologet, kar se kaže pri vseh njegovih predmetih. Zato je tudi religiološko obravnavo verstev vedno začinil z apologetičnim premislekom. V krajšem povzetku poglavij o posameznih starodavnih verstvih želimo pokazati način in naravo profesorjeve religiološko-apologetične razprave pri predmetu Primerjalno veroslovje.

V poglavju o sumerski religiji, ki je najstarejša med obravnavanimi visokimi ljudstvi, ugotovi, da so imeli Sumerci pristne verske ideje. Bili so pokorni bogovom, ki so bili zanje merilo pravičnosti in zakonodaje. V primerjalni perspektivi pa pride do spoznanja, da so bili nekateri verski elementi v nasprotju s krščansko moralno. To se kaže v nedosledni monogamiji,

3 Skripta za predmet Primerjalno veroslovje nima pripisane letnice izdaje, vendar jo uvrščamo na začetek tridesetih let 20. stoletja, preden se je predmet preimenoval v Zgodovino verstev.

oblikah suženjstva, pravici do ločitve, smrtni kazni. Podobno kot pri apologetiki tudi tu izpostavlja analogije v sumerskih virih in Svetem pismu glede temeljnih verskih tem o stvarjenju sveta in človeka, izvirnega greha in vesoljnega potopa. Prepričan je, da se v podobnostih kaže vpliv starodavnih izročil, ki izhajajo iz skupne prakulture, hkrati pa zagovarja stališče, da je biblična tradicija vsebine iz prarazodetja, ki ga je Bog človeku posredoval ob stvarjenju, ohranila v čisti obliki (Ehrlich 1930, 8–9). Tudi v vrednotenju religije starih Egipčanov ugotovi resnične verske vrednote, ki se kažejo zlasti v starejšem obdobju, ko je bila v ospredju ideja o vsemogočnem in nadsnovnem božanstvu, ki je stvarnik in dobrohotni etični zakonodajalec. Vendar so verske ideje Egipčanov postopno zapadle pod vplive magije, animizma in mitologije, zato judovstvo in krščanstvo neprimerno presegata egiptovsko religijo s svojimi verskimi idejami (Ehrlich 1930, 23). Ehrlich po temeljiti obravnavi mazdeizma (zoroastrizma) starih Perzijcev ugotovi njihovo vzvišeno pojmovanje božjega kraljestva, ki nasprotuje zlim silam, in čiste ideje osebne morale, ki se kaže v zahtevi po samozatajevanju, pravičnosti, miroljubnosti, spolni čistosti itd. Na drugi strani obsodi dualistične in politeistične prvine njihove vere (Ehrlich 1930, 27). Ehrlich je po predstavitvi verstev starodavnih narodov celotno poglavje namenil »absolutnim vrednotam krščanstva« in v njem opravil sintezo primerjave obravnavanih verstev s krščanstvom. Krščanstvo utemelji kot izvirno verovanje, ki se od drugih verstev loči predvsem po njegovih nadnaravnih osnovah (razodetje Boga) in odrešenju, ki s posredovanjem Božjega Sina človeka dviga v nadnaravni red bivanja (Ehrlich 1930, 32–33).

Ehrlich je v drugi polovici skripte pisal o islamu, brahmanizmu, budizmu in konfucianizmu. Vsa verstva predstavi z

vidika zgodovinskega razvoja, verskih vsebin, moralne vrednosti, bogočastja ipd. V luči primerjalnega veroslovja posamezna verstva vzporeja s krščanstvom in ugotavlja njihovo lastno vrednost ter posebej izpostavlja razlike in slabosti, ki izhajajo iz primerjalne analize. Islamu v manjši meri priznava pozitivne lastnosti. Omenimo Ehrlichovo priznanje izrednih človeških sposobnosti osebnosti Mohameda, verske vrednote posta in molitve ter vzvišeno idejo o enem Bogu. Prav zaradi strogega monoteizma in ideje osebnega božanstva islam presega religijske oblike fetišizma in malikovalstva ter presega tudi velika svetovna verstva, ki ne poznajo osebnega božanstva, kot je budizem. Ob primerjavi islama s krščanstvom pa v večji meri izpostavlja šibkejši strani islama in njegovega nauka: Alah je bog sile in samovolje, krščanski Bog je moder, pravičen in usmiljen; versko življenje muslimanov, ki se kaže tudi v molitvah, postu in obredju, je v primerjavi s krščanstvom formalistično in nepraktično; Koran ni prišel »iz nebes«, ampak so Mohamedovi učenci njegova »razodetja« (Ehrlich postavi v narekovaje) zapisali, Sveto pismo pa je navdihneno od Boga in v celoti razodeto (Ehrlich 1930, 41–43). Ehrlich je islam predstavil še posebej apologetično, kar sodi v okvir zgodovinskih napetosti med kristjani in muslimani. Zaradi njegove vplivnosti v svetu in življenjske bližine muslimanov (sobivanje v Kraljevini Jugoslaviji) mu je pri primerjalnem veroslovju namenil več pozornosti. Tako je, denimo, v študijskem letu 1933/34 cel letni semester predaval o primerjavi med islamom in krščanstvom. Za študijski predmet je pripravil zajetno skripto na 70 straneh z naslovom *Verske vrednote mohamedanizma v primerjavi s krščanstvom*.⁴

4 Skripto hrani NŠAL v fondu: Misijoni, fasc. 9, Primerjalno veroslovje-predavanja.

Pri azijskih verstvih opaža bistvene razlike s krščanstvom. Brahmanizem⁵ hrepeni po duhovnih vrednotah, a ni razodeta vera, ampak filozofski sistem spekulativne fantazije brez nadnaravne osnove. Hinduizem ne pozna pojma osebnega Boga, nima enotnega dogmatičnega sistema resnic, skupnost verujočih ne obstaja. Analogni pojavi, ki se kažejo v zunanjih obredih in askezi, so plod skupne človeške narave in naravne vere (Ehrlich 1930, 48). Naš veroslovec v poglavju o budizmu veliko pozornosti nameni primerjavi osebnosti ustanoviteljev krščanstva in budizma. Buda ne pozna osebnega Boga in se ne razglašča za božanstvo, Kristus se razodeva kot Božji Sin; Kristus prihaja kot Odrešenik in obljublja srečo v nebesih, Buda oznanja pasivnost in odmiranje hrepenenju po sreči; Kristus želi do popolnosti razviti človekovo osebnost z novim življenjem, Buda uči, naj se človek svoji osebnosti odpove in se poglobi v pasivno premišljevanje; Kristus uči ljubezni do Boga, Buda ne želi, da bi učenci katerokoli stvar vzljubili (Ehrlich 1930, 51–52). Ehrlich je prepričan, da je budizem privlačen za sodobnega človeka, racionalista na Zahodu, ker so v budizmu sestavine ateizma, materializma in subjektivnega individualizma, ki ne potrebujejo osebnega božanstva ali osebne duše. V budizmu sodobni človek vidi nadomestek za krščanstvo (Ehrlich 1930, 49). Tudi konfucianizem ima pozitivne vrednote, kot so vzgajanje lastnega značaja za doseganje kreposti osebnega dostojanstva, nesebičnosti in plemenitosti. Poleg tega zelo ceni družinsko življenje. Vendar je konfucianizem predvsem filozofija, ne religija, ker Konfucij svojega nauka ni naslonil na idejo Najvišjega

5 Ob rabi izraza brahmanizem v bistvu govori o hinduizmu, a uporablja širši, skupni izraz za različne indijske filozofske in verske sisteme, ki so se razvijali od prvega tisočletja pr. Kr. do sodobnosti (Ehrlich 1930, 45).

Bitja, čeprav ga ni tajil. Konfucianizem je omogočil razvoj agnosticizma in pozitivizma, saj ne vsebuje ideje osebnega božanstva in ne poseduje razodetih in nadnaravnih resnic (Ehrlich 1930, 64).

Obravnavanje nekrščanskih verstev pri misiologiji

Čeprav sta bila glavna predmeta s strokovnega področja religiologije Apologetika in Primerjalno veroslovje, je k študiju verskega pojava in utemeljevanju krščanske vere vedno sodil tudi predmet Misiologija, ki je predstavil označevalno poslanstvo Cerkve med nekrščanskimi narodi. Tudi pri tem predmetu je Ehrlich v skladu s cilji predmeta predaval o verstvih. Če je pri apologetiki verstva omenjal le za dokazovanje trditev o resničnosti krščanstva in je pri primerjalnem veroslovju temeljito predstavil njihovo vsebino in v primerjavah s krščanstvom poudaril večvrednost krščanske vere, je pri misiologiji obravnaval posamezna zemljepisna okolja in njihove verske značilnosti z namenom iskanja poti za uspešno misijonsko delo v teh deželah. Pri misiologiji ni v ospredju študij verstev, njihove zgodovine in nauka, ampak seznanitev slušateljev z verskimi in družbenimi značilnostmi posameznih okolij ter predstavitev možnosti za krščansko spreobračanje drugovercev v Katoliško cerkev. Ehrlichova misijonska metoda je bila povsem skladna s tedanjim naukom cerkvenega učiteljstva, ki do drugega vaticanskega koncila pripadnikom drugih verstev ni priznaval možnosti odrešenja, zato je bilo treba nekristjane od njihove zmote spreobrniti v Katoliško cerkev. Ehrlich je, denimo, še upal celo na neposredno spreobračanje muslimanov (Ehrlich 1932, 62, 66). Vendar je imel pri pridobivanju vernikov iz nekrščanskih okolij le plemenite

namene. V misijonskem delu je videl dobrodošlo pomoč drugim narodom pri odpravi socialnih krivic, doseganju napredka in zlasti kot sredstvo za reševanje duš v perspektivi večnosti (Juhant 2022, 235, 255). Glavni poudarek vsega njegovega prizadevanja za misijonsko dejavnost Cerkve je pokazati na resničnost in enkratnost vere v Jezusa Kristusa (Juhant 2022, 250).

Ehrlichova skripta za predmet Misiologija ni dostopna, niti ni znano, če sploh obstaja. Kljub temu lahko na podlagi Ehrlichovega arhivskega gradiva, ki ga v posebnem fondu *Misijoni* hrani NŠAL, dobimo vpogled v njegovo raziskovanje in študijske vsebine pri tem predmetu. Ehrlichovo široko poznavanje svetovnih kultur se kaže v obsegu študijskih zapiskov, saj se zanima za možnosti misijonskega dela po vseh celinah in med najrazličnejšimi verstvi. Zavedal se je, da je za širjenje evangelija treba poznati kulturo prvobitnih narodov za dokazovanje resničnosti vere v Kristusa (Tadina 2002, 181–182), zato je imel pripravljeno učno gradivo za obravnavo afriških, severnoameriških in južnoameriških narodov. Poudarjal je pomen poznavanja kulture in vere prvobitnih narodov za oznanjevanje evangelija, saj bo misijonar le s poznavanjem človekove duše posameznika lahko pridobil za vero (Tadina 2002, 183). Glede na obsežnost gradiva v omenjenem fondu lahko še širše rečemo, da si je Ehrlich prizadeval za poznavanje vere in kulture vseh nekrščanskih narodov, ki jim je pri misiologiji očitno namenil veliko pozornosti. Večji del njegovega gradiva zavzemajo zapisi o misijonskem delu med muslimani, hinduisti in v deželah Daljnega vzhoda. Zelo obsežno predstavi misijon v islamskih deželah: severna Afrika, Sirija, Palestina, Transjordanija, Iran, Turčija, Albanija, Bosna. Zasnova študijske obravnave je podobna za vsako deželo. Predavatelj predstavi zgodovino verskega razvoja in misi-

jonskega dela ter sedanji trenutek misijonske organizacije. Ehrlich v islamu prepoznava tekmeča za vpliv v svetu in izpostavlja njegove zgodovinske bojne pohode ter širjenje v mnoge nekdanje krščanske dežele. Prepričan je bil, da se bo odločilna bitka za prevlado med krščanstvom in islamom zgodila v Afriki, ki je bila versko mešana in odprta za misijonsko delo (NŠAL, *Islam v Afriki*, 1, 1938/39). Krščanske misijonarje, ki so delovali med različnimi afriškimi narodi, je prepoznaval kot dobrodelne in nesebične pričevalce za lepoto krščanskega verovanja. Po njegovem mnenju se morajo misijonarji prav v blagohotni misijonski drži po zgledu kardinala Lavigerieja (1825–1892) in njegovih družb belih očetov in sester, ki so delovali med muslimani, ter puščavnika de Foucaulda (1858–1916), ki je živel med Tuaregi v Alžiriji, razlikovati od drugih misijonarjev (NŠAL, *Islam v Afriki*, 4; Ehrlich 1932, 63, 66). V misijonih na Japonskem in Kitajskem je prepoznaval težave, ki jih pri pokristjanjevanju predstavljajo skepticizem in indiferentizem visoko razvite japonske kulture ter širjenje boljševizma na Kitajskem (Tadina 2002, 183; Straža v viharju 1938, 50).

Kljub misijonski gorečnosti za pokristjanjevanje nekrščanskih narodov moramo ugotoviti, da v Ehrlichovem misijonskem nauku izstopajo humanistične vrednote spoštovanja vsakega človeka in njegovega dostojanstva. Zaveda se, da suženjstvo in kolonializem predstavljata oviro pri oznanjevalnem delu. Nasprotoval je vsakemu zatiranju človeka in obsodil krivice, ki jih povzročajo evropski kolonialisti med afriškimi, azijskimi in ameriškimi narodi (Juhant 2022, 255). Ehrlichova krščanska in humanistična drža je opazna tudi v zavračanju rasne neenakosti. V zapiskih o misijonih v Afriki z dne 2. 6. 1931 zavzeto nasprotuje podcenjevanju temnopoltih ljudi in obsodi misijonsko literaturo, ki govori

o prekletstvu »Kamovih sinov«⁶ (NŠAL, Afrika ter suženjske dežele, 25–26, 1931). Meni, da so katoliški apologeti (omeni francoskega tradicionalista Le Mennaisa; Ehrlich: Lamene) od protestantov⁷ prevzeli idejo o izvoljenosti bele rase, ki se je dvignila nad ostale, medtem ko so »Kamovi potomci« zaradi svojega prekletstva obsojeni na suženjstvo. Kolonialisti so tako upravičevali suženjstvo. Ehrlich v pripisovanju prekletstva temnopoltim Afričanom vidi teološko in etnološko zmoto, saj Sveto pismo nikjer ne govori o tem, da bi bil Noetov sin Kam (ali Ham) preklet, prav tako pa črna rasa v etnološkem smislu sploh ne obstaja, saj se v sodobnosti zaradi mešanja elementov nobena rasa ni ohranila v izvirnem stanju. Ehrlich je prepričan, da je treba danes »razbliniti to prokletstvo. Nimamo namreč pravice, da vržemo prokletstvo na celo veliko inteligentno in vztrajno raso, ki jo tudi Bog ljubi [...]. Rehabilitacija te rase se mora najprej vršiti v našem lastnem duhu. Bolj kot kruha in zdravil jim je treba spoštovanja od naše strani.« (26) Nadalje utemeljuje, da ima »zamorec« enako dušo kot mi, to je v vseh dobrih in slabih nagnjenjih. Opozarja na kolonialistično izkoriščanje temnopoltih ljudi v Južni Afriki, kjer v rudnikih za težja dela, kot jih opravljajo belci, dobijo občutno nižje plačilo (NŠAL, Kolonialni imperializem, 1, 1931). Po celotni Afriki je kapitalizem vpeljal prisilno delo za domačine. Za Ehrlicha je kolonialni imperializem, kjer belopolti Evropejci uničujejo domače narode, »sramota in strašen zločin«, kot je leta 1927

- 6 Z besedo Kam so nekoč označevali Egipt (prim. Ps 78, 51), ki je bil sinonim za poganski svet. Kam je tudi arhaična različica imena za Satana, zato so ljudi s »črno« kožo imenovali za Kamove otroke (Frelih 2009, 18). Kam je bil v Stari zavezi sin Noeta (1 Mz 10).
- 7 Martin Luther naj bi v komentarju Geneze zapisal, da je Noetovo prekletstvo Kanaana (prim. 1 Mz 9, 25), Hamovega sina, dokaz za prekletstvo črnih narodov (NŠAL, Afrika ter suženjske dežele, 26, 1931).

pokazala protiimperialistična konferenca v Bruslju⁸ (NŠAL, Kolonialni imperializem, 1, 1931). Ehrlich je bil v svojem vzemanju za enakopravnost ras in obsodbo rasnih krivic v kolonialnih deželah pred časom glede na uradni odziv Katoliške cerkve na stanje v teh deželah. Južnoafriški škofje so šele leta 1952 napisali pastirsko pismo, v katerem so opozorili na družbeni in rasni problem v Južni Afriki ter nakazali smernice za skupno sobivanje (Congar 1953, 43 sl.). Tudi predstavniki tamkajšnjih protestantskih cerkva so v okviru Južnoafriškega sveta cerkva rasne krivice obsodili šele po drugi svetovni vojni (1947). Katoliška cerkev kot celota je o dostojanstvu človeške osebe kot osnove družbenega, političnega in mednarodnega življenja v luči personalistične antropologije (in ne zgolj v okviru sholastične filozofije)⁹, spregovorila šele v času papeža Janeza XXIII. (Peteani 2013, 54–55).

Sklep

Študij svetovnih verstev je imel pomemben vpliv na znanstveno delo Lamberta Ehrlicha in je zaznamoval njegovo teološko razmišljanje (Osredkar 2015, 117). To opazimo, če pobliže pogledamo študijske vsebine v njegovih zapiskih, ki so mu v obliki skript služili kot podlaga za predavanja na Teološki fakulteti. Pri vseh svojih predmetih je v predavanja vključeval tudi študijsko snov o verstvih. Vsebina njegove obravnave verstev se je spreminjala glede na metodologijo

- 8 Konferenco v Bruslju je, zanimivo, sklicala protiimperialistična liga komunističnih, socialističnih in protikolonialističnih organizacij.
- 9 Dostojanstvo osebe ne le v religioznem kontekstu, ampak že zaradi temeljne danosti človeškosti, ki daje človeku dostojanstvo ne glede na njegovo veroizpoved ali druge osebne okoliščine.

in cilje posameznih predmetov. Čeprav se snov o verstvih različno vključuje v zasnovo njegovih predavanj pri posameznih predmetih, je apologetično stališče stalnica njegove obravnave verstev. Želja po dokazovanju vzvišenosti krščanstva v primerjavi z drugimi verstvi izhaja iz njegove globoke pripadnosti krščanstvu in Katoliški cerkvi. Ehrlichovega znanstvenega dela ne moremo pravilno razumeti, če v njegovi drži ne prepoznamo iskrene vere v Jezusa Kristusa (Ocvirk 1992, 277). Čeprav je Ehrlich v svojem temeljnem razpoloženju do nekrščanskih verstev vzoren predstavnik cerkvenega nauka prvega vatikanskega cerkvenega zbora (1869–1870), ki je v Dogmatični konstituciji o katoliški veri (*Dei Filius*) zavzel odklonilen odnos do drugih verstev (Strle 1977, 34), je njegov teološki nauk poseben prav zaradi široke in temeljite obravnave nekrščanskih verstev, ki odseva dobro poznavanje pomožnih ved veroslovja in etnologije. Pri predmetih s področja religiologije je razvil svojstven pristop k utemeljevanju resničnosti krščanstva, saj je v večji meri upošteval tudi obstoj drugih verstev. Ehrlich je bil med prvimi Slovenci, ki so dobro poznali svetovna verstva, in se tudi v mednarodnem prostoru uvršča med pomembne poznavalce primerjalnega veroslovja svojega časa (Juhant 2022, 230).

Reference

Arhivski in časopisni viri

Straža v viharju. 1938. Št. 13, Japonska in katolicizem.

NŠAL, Razvrstitev predavanj iz zgodovine verstev po letnikih na Teološki fakulteti. 1939. Nadškofijski arhiv Ljubljana, ŠAL/SP 5, šk. 276, Neuradni dopisi 1938–1945.

NŠAL, Lambert Ehrlich: Verske vrednote mohamedanizma v primeri s krščanstvom [skripta]. 1933. Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL/Misijoni, fasc. 9, Primerjalno veroslovjepredavanja.

NŠAL, Islam v Afriki. 1938/39. Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL/Misijoni, fasc. 10, Misiologija.

NŠAL, Afrika ter suženjske dežele (Amerika). 2. 6. 1931. Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL/Misijoni, fasc. 11, Misiologija.

NŠAL, Kolonialni imperializem. 27. 10. 1931. Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL/Misijoni, fasc. 11, Misiologija.

Druge reference

Congar, Yves. 1953. *The Catholic Church and the race question*. Pariz: Unesco.

Dolenc, Bogdan. 2002. Ehrlich – apologet in veroslovec. V: *Ehrlichov simpozij v Rimu*, 209–220. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba v Celju.

- Ehrlich, Lambert. 1930. *Primerjalno veroslovje* [skripta]. S.n.
- Ehrlich, Lambert. 1932. Islam v severni Afriki. Misijonski kalendar 13: 58–66.
- Ehrlich, Lambert. 1934. *Theologia fundamentalis ali apologetika* [skripta]. Ljubljana.
- Fajdiga, Vilko. 1942. Dr. Lambert Ehrlich. *Bogoslovni vestnik* 22: 218–220.
- Frelih, Marko. 2009. *Sudanska misija 1848-1858*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Juhant, Janez. 2022. *Lambert Ehrlich: prerok slovenskega naroda*. Celovec: Mohorjeva družba; Celje: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba; Gorica: Goriška Mohorjeva družba; Medvode: Društvo Združeni ob Lipi sprave; Ljubljana: Teološka fakulteta.
- Ocvirk, Drago. 1992. Znanstveno in organizacijsko delo dr. Lamberta Ehrlicha. *Bogoslovni vestnik* 52: 274–278.
- Osredkar, Mari Jože. 2012. Medverski dialog v luči katoliškega nauka o odrešenju. *Bogoslovni vestnik* 72: 551–565.
- Osredkar, Mari Jože. 2015. Profesor dr. Lambert Ehrlich in osnovno bogoslovje. V: *V zvestobi narodu in veri: Lambertu Ehrlichu ob 70-letnici smrti in Filipu Terčelju ob 120-letnici rojstva*, 116–126. Ur. Juhant, Janez in Mateja Centa. Znanstvena knjižnica 43. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Osredkar, Mari Jože. 2018. Vzgojitelji za »dialog« v 100 letih poučevanja teologije v Sloveniji. *Edinost in dialog* 73: 191–206.

Peteani, Loredana. 2013. *Narodi v luči božjega ljudstva in njihovo poslanstvo*. Acta theologica Sloveniae 7. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Tadina, Ivanka. 2002. Bogata misijonska dejavnost Lamberta Ehrlicha. V: *Ehrlichov simpozij v Rimu, 179–196*. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba v Celju.

Trontelj, Nik in Mari Jože Osredkar. 2017. Sto let osnovnega bogoslovja na Teološki fakulteti v Ljubljani. *Bogoslovni vestnik* 77: 369–381.